

Powstaniec, lekarz, strażnik pamięci – dwie płaszczyzny czasowe w *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall

Lata wojenne w życiu Marka Edelmana

Czas i miejsce

- II wojna światowa
- getto warszawskie (akcja likwidacyjna: lipiec – wrzesień 1942 roku, powstanie żydowskie: kwiecień – maj 1943 roku)
- Radom – Profesor jako chirurg w szpitalu św. Kazimierza (pierwszy raz widzi otwartą klatkę piersiową)

Tematy poruszane w wywiadzie

- wybór sposobu umierania (piękna i brzydka śmierć)
- warunki życia w getcie, zwłaszcza głód (kanibalizm Rywki Urman)
- zachowania ludzi sprzeczne z tradycyjną moralnością (otrucie dzieci cyjankiem jako bohaterstwo, brak reakcji na gwałt dokonany przez własowców, uduszenie dziecka tuż po porodzie)

Kreacja Marka Edelmana

- członek ŻOB – u
- goniec w szpitalu
- ratuje pojedynczych ludzi z akcji likwidacyjnej (wyprowadza ich z Umschlagplatzu)
- jeden z przywódców powstania, podejmuje trudne decyzje (ostrzelanie niemieckich parlamentarzysty), rzeczowo i konkretnie mówi o podjętych działaniach i osiągniętych celach (raport złożony władzom podziemnym po aryjskiej stronie)

Historie innych bohaterów przywołanych w utworze

- Teodozja Goliborska – w getcie prowadziła badania nad głodem (zmiany w poszczególnych układach i narządach), po wojnie – mieszka w Australii i jest lekarzem
- Profesor (Jan Moll) – chirurg w czasie wojny operował rannych żołnierzy, po wojnie – kierownik kliniki kardiologicznej w Łodzi
- Luba Blumowa – w getcie dyrektorka szkoły pielęgniarskiej, po wojnie prowadzi dom dziecka dla uratowanych z Szoah
- dziewczyna zgwałcona przez własowców w getcie przeżyła wojnę i ma szczęśliwą rodzinę
- dziewczyna, której dziecko uduszono po porodzie, żyje i jest wybitnym pediatrą
- córka Zygmunta, ukrywana w czasie wojny po stronie aryjskiej, odnaleziona przez Edelmana i adoptowana przez amerykańskie małżeństwo, popełniła samobójstwo jako dorosła kobieta
- Pola Lifszyc – dobrowolnie poszła na śmierć z matką
- Lejkim – granatowy policjant, który swoją gorliwością w wypełnianiu rozkazów hitlerowców chciał uratować nowo narodzoną córkę, zastrzelony z rozkazu ŻOB – u

- Mordechaj Anielewicz – przywódca powstania, siedemnastoletni chłopak, popełnił samobójstwo
- Michał Klepfisz – zginął zasłaniając swoim ciałem karabin maszynowy
- Jurek Wilner – przedstawiciel ŻOB – u po aryjskiej stronie, aresztowany przez gestapo (nie wydał nikogo podczas śledztwa), uciekł z więzienia, dobrowolnie wrócił do getta

Różnice między obiema płaszczyznami

- zagrożenie z powodu ideologii nazistowskiej
- człowiek w sytuacji ekstremalnej
- zagłada całego narodu

Okres powojenny w życiu Marka Edelmana

Czas i miejsce

- lata powojenne
- Łódź (klinika kardiologiczna)
- Warszawa (wędrówka po dawnej dzielnicy żydowskiej, pomnik powstańców nad grobami Abraszy Bluma i Michała Klepfisza)
- USA (wyjazd Edelmana do diaspory żydowskiej)

Tematy poruszane w wywiadzie

- pytanie o granice eksperymentu medycznego (nowatorskie operacje: przeszczepienie żyły do serca w stanie ostrym, odwrócenie krwioobiegu)
- ratowanie życia ciężko chorych pacjentów
- refleksja o ludzkiej pamięci, relacje między pamięcią a prawdą, funkcjonowanie ważnych zdarzeń historycznych w pamięci zbiorowej

Kreacja Marka Edelmana

- strażnik pamięci (udziela wywiadu na temat malowania rybich skrzelii przez Anielewicza, nie zgadza się na kreowanie nieprawdziwego obrazu powstania, np. zawyżanie liczby powstańców)
- bierze odpowiedzialność za decyzje podjęte w getcie (rozmowa z córką zastępcy komendanta Umschlagplatzu, zabitego na podstawie wyroku ŻOB – u)
- lekarz z powołania, w pełni poświęcający się ratowaniu życia chorych (wie wszystko o swoich pacjentach), przekonuje Profesora do podjęcia operacyjnego ryzyka

Historie innych bohaterów przywołanych w utworze

- lekarki, współpracownice Profesora: Elżbieta Chętkowska (popełniła samobójstwo z powodu nieuleczalnej choroby), Agnieszka Żuchowska, Zofia Wróblówna
- pacjenci Profesora: inżynier Wilczkowska (alpinista), Bubnerowa (producentka długopisów), Rudny (konserwator maszyn) – przewartościowujący życie po ciężkich chorobach serca

Podobieństwa między obiema płaszczyznami

- refleksja nad życiem i śmiercią, przypadkowość ludzkich losów
- obowiązki człowieka wobec innych (poświęcenie)
- dążenie do nadania życiu sensu, zrealizowania własnej życiowej misji
- człowiek w relacji z Bogiem (życie jako wyścig z Bogiem)

Wnioski – celowość przemieszania płaszczyzn czasowych w reportażu Hanny Krall

- ukazanie wpływu doświadczeń okupacyjnych na powojenne życie bohaterów
- próba znalezienia motywacji ludzkich działań i wyborów
- wyraz przekonania, że w każdej sytuacji (nie tylko podczas wojny) ludzie zdają egzamin ze swojego człowieczeństwa
- ukazanie uniwersalizmu ludzkich postaw
- przewartościowanie postrzegania heroizmu
- dostrzeżenie współistnienia dobra i zła (w każdym człowieku i w każdym narodzie)
- refleksja nad relacją między mitem i wyobrażeniem a rzeczywistością
- wyeksponowanie kruchości ludzkiego życia i jego nieprzewidywalności